

International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.16.15>

Volume 7/4

2023 p. 259-284

İÇ VE DIŞ POLİTİKA BOYUTLARI İLE YENİ OSMANLILIK

NEW OTTOMANISM WITH DOMESTIC AND FOREIGN POLICY
DIMENSIONS

Alper GÜLBAY*

ÖZ

Yeni Osmanlılık, tarihsel arka planı olan, Turgut Özal'ın siyaset sahnesinde yer almasıyla gündeme gelen, Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türk Dış Politikası (TDP)'na yön veren bir eğilimdir. Aynı zamanda Türkiye'nin, Osmanlı Devleti'nin kontrolü altında olan coğrafyalarda, günümüz şartlarında yumuşak güç unsurlarını kullanarak tekrar söz sahibi olmasını arzulayan politik bir söylemdir. Alt yapısını, "tarihle barışma", "stratejik, kültürel ve tarihsel derinlik" gibi kavramların oluşturduğu; geçmişe özlem duyan toplulukların davranışlarına yön veren bu ideolojinin, gerek iç politikaya gerekse dış politikaya yönelik boyutları bulunmaktadır.

Bu çalışmada, "Yeni Osmanlılık" kavramı diğer çalışmalardan farklı bir şekilde bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmış, çok yönlü bir bakış açısıyla eğilimin Türk Siyasetindeki tarihsel seyrine etraflı bir biçimde ışık tutulmaya çalışılmıştır. İç politika bağlamında, söylemin temelini oluşturan Türk-İslam sentezinin politik spektrumun hangi yönünde ve neden karşılık bulduğuna değinilmiş, Yeni Osmanlılık ile yaşandığı ve yeniden tanımlanma ihtiyacı olduğu iddia edilen kimlik bunalımı ele alınmıştır. Dış politika bağlamında, eğilimin can alıcı noktasını oluşturan "güç" ve "yumuşak güç" kavramları ile "statükoculuk", "eksen kayması" kavramlarına yer verilirken; duygusal boyut bağlamında "tarihle barışma", "stratejik derinlik", "küskünlüğün giderilmesi", "kültürel ve siyasal hoşgörü" kavramları incelenmiştir. Çalışmada, Yeni Osmanlılık ideolojisinin gerçekçi bir yaklaşım olup olmadığına, bu şekilde bir isimlendirmenin gerekliliğine yönelik irdelemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yeni Osmanlılık, Neo-Osmanlılık, Yumuşak Güç, Statükoculuk, Türk-İslam Sentezi*

* Dr. Öğr. Üyesi, Kıbrıs Amerikan Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, E-mail: alpergulbay@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1456-7481, Lefkoşa, KKTC.

ABSTRACT

Neo-Ottomanism is a tendency with a historical background, which came to the agenda with Turgut Özal's entry into the political scene and shaped Turkish Foreign Policy after the AK Party came to power. At the same time, it is a political discourse that desires Turkey to have a say again in the geographies that were under the control of the Ottoman Empire by using soft power elements in today's conditions. This ideology, which is underpinned by concepts such as "reconciliation with history", "strategic, cultural and historical depth" and which guides the behaviour of communities longing for the past, has both domestic and foreign policy dimensions.

In this study, unlike other studies, the concept of "Neo-Ottomanism" has been handled with a holistic approach, and the historical course of the tendency in Turkish politics has been tried to be shed light in a comprehensive manner from a multidimensional perspective. In the context of domestic politics, it is analysed in which direction of the political spectrum the Turkish-Islamic synthesis, which forms the basis of the discourse, finds a response and why, and the identity crisis allegedly experienced with Neo-Ottomanism and the need for redefinition is discussed. In the context of foreign policy, the concepts of "power" and "soft power", "status quoism" and "axis shift", which constitute the crux of the trend, are analysed. In the context of the emotional dimension, the concepts of "reconciliation with history", "strategic depth", "elimination of resentment", "cultural and political tolerance" are examined. The study analyses whether the ideology of Neo-Ottomanism is a realistic approach and the necessity of such a nomenclature.

Keywords: *Neo-Ottomanism, Soft Power, Status Quoism, Turkish-Islamic Synthesis*

Giriş

Yeni Osmanlılık, tarih sahnesinden silinen Osmanlı Devleti'nin bakiyesi konumunda olan topraklar üzerinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin söz hakkı olduğu iddiasına dayanan politik bir söylemdir. Yumuşak güç unsurlarının ön planda olduğu bu düşünce, Turgut Özal'ın başbakan olduğu dönemde gündem konusu olmuş, AK Parti'nin iktidarında zirveye çıkmıştır. Türkiye'nin "tarihiyle barışması" şeklinde ifade bulan eğilimin, hem iç politika hem de dış politikaya yönelik tarafları bulunmaktadır.

Kavram, "Neo-Osmanlılık" olarak da adlandırılmakta olup, söylemin farklı tanımlamaları mevcuttur. Buna göre, Neo-Osmanlılık, emperyalist ideolojinin sert güç unsurlarından yeterince arınmış, içinde yumuşak güç unsurlarını barındıran, Osmanlı zamanının hoşgörüsü üzerine inşa edilen, kültürel ve siyasal hoşgörüyü vurgu yapan bir ideolojiyi yansıtmaktadır. Türkiye'nin, sivil inisiyatifler aracılığıyla, eski Osmanlı coğrafyasında (Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu) hâkimiyet kurmasını ifade etmektedir (Akdeniz, 2014: 208).

Bu düşünce; tarihle, geçmişle ve Osmanlı ile barışma tezlerinden türemiş, Osmanlı-Türk kimliği üzerine kurulmuştur. İçinde çeşitli uluslardan insanları barındıran bir aidiyet kimliği geliştirilmesini hedeflemekte, bu fikir akımını hayata geçirebilecek olan ülkenin, Osmanlı'nın yeryüzündeki tek varisi konumu itibarıyla Türkiye olduğunu savunmaktadır (Çalış, 2001).

Yeni Osmanlılık söylemi 1980'lerden sonra yükselişe geçmiş, ancak daha fazla ilgi gördüğü ve daha çok konuşulduğu dönem, AK Parti iktidarının hükümette olduğu dönem olmuştur (Tokdoğan, 2018). AK Parti döneminde Neo-Osmanlılık, 2009 yılından itibaren Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" adıyla izlediği dış politika hamlelerine verilen genel bir isme dönüşmüştür. Davutoğlu, olumsuz bir imaj kaybına uğramamak adına, Neo-Osmanlılığı kavramsal düzeye taşımamış, bunun yerine "stratejik derinlik" ve "tarihi derinlik" kavramlarını kullanmıştır. (Akdeniz, 2014: 208-210). Yaklaşım; dış politika, neo-liberal ekonomi, milli kimlik, özgürlükler sorunu gibi birbirinden farklı konu başlıklarıyla ilintilidir. Örneğin Türkiye'de İmam Hatiplere gösterilen politik ilgi, kamusal mekânların düzenlenmesinde Osmanlı'yı canlandırma çabasının öne çıkması, tarih biliminde Osmanlı Devleti tarihine ağırlık verilmesi, yüzüklerde/araba camlarında Osmanlı tuğralarının tercih edilmesi, kimi işletmelerde "Osmanlı" isimlendirmelerinin kullanılması gibi durumlar, Yeni Osmanlıcı ideolojik tutumun tezahürü ile açıklanabilecek hususlardır. Benzer şekilde, Yeni Osmanlılık, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ortaya çıkan kimlik bunalımına bir alternatif olarak düşünülmüştür. Doğrudan ya da dolaylı olarak neo-liberal ekonomi politikası, aidiyet problemi, uluslararası konjonktür gibi hususlar, Yeni Osmanlılığın itibar kazanmasına zemin hazırlamıştır. Bu haliyle, her ne kadar AK Parti döneminde daha çok gündeme gelmiş olsa da, sadece bu partinin politikalarına has bir kavram değildir (Tokdoğan, 2018).

AK Parti döneminde, yukarıda da ifade edildiği gibi, Yeni Osmanlılık ideolojisi, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile bütünleşmiştir. Davutoğlu, kendi güç unsurlarını bunalım kaynağı olarak gören toplumların, varlıklarını devam ettirme imkânlarının olmadığını iddia etmektedir. Davutoğlu'na göre, sabit verilerden zamanı ve mekânı yeniden yorumlama ve anlamlandırma gücü gösteremeyen toplumlar, yeni şartlara intibak etme imkânına sahip olamazlar. Soğuk Savaş sonrası dönem, belirsizliklerle dolu dinamik bir geçiş sürecidir. Bu süreçte, stratejik tutarlılık ve esneklik sergileyebilen devletler, yeni düzende avantajlı bir konuma kavuşacaklardır. Davutoğlu'na göre Türkiye, yeni bir özgüven ve iddia ile dışa açılarak bunalım unsurlarını, güç unsurları haline dönüştürebilir. Türkiye, 20. Yüzyılın konjonktürel şartları içinde ortaya çıkan sıradan ulus-devletlerden farklıdır. Türkiye'nin sahip olduğu tarihi miras, coğrafi açıdan sahip olduğu avantaj ile birlikte, içe kapanmasını imkânsız hale getirmektedir. Türkiye, sabit veriler olarak değerlendiren tarih, coğrafya, nüfus ve kültür gibi parametreler göz önünde bulundurulduğunda, total güç kapasitesini reel güce dönüştürebilecek esaslı bir altyapıya da sahiptir. Sonuç olarak Türkiye'ye, tarihi derinliği ile stratejik derinliği arasında anlamlı

bir bütün oluşturma, bu bütünü coğrafi derinlik içinde hayata geçirme sorumluluğu düşmektedir. Böylece Türkiye, -belirtilen hususları gerçekleştirebilmesi halinde- jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik bütünleşmeyi gerçekleştiren merkez bir ülke konumuna terfi etmiş olacaktır (Davutoğlu, 2004: 552-563).

Yukarıda açıklanan hususlardan anlaşılacağı üzere Yeni Osmanlılık yaklaşımı, çok boyutlu bir kavram olup, temelini Türk-İslam Sentezinden almaktadır. Bu haliyle eğilimin, dış politikaya olduğu kadar iç politikaya ilişkin yönleri de bulunmaktadır (Uzgel, 2018: 514). Ayrıca söylem, sadece siyasi tercih ve uygulamalar nedeniyle değil, aynı zamanda toplumsal alanda gördüğü ilgi nedeniyle de belirleyici bir unsur haline gelmiştir.

Bu çalışmada, hükümet programlarında yazılı olarak "Yeni Osmanlılık" isimlendirilmesiyle dile getirilmeyen, ancak söylem boyutunda Osmanlı'nın tarihsel ve kültürel derinliğini, Türkiye'nin yumuşak gücünü öne çıkaran bir ideolojinin, iç siyasette ve TDP'ndeki etkinliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca eğilimin, toplumun hangi kesimleri için anlamlı olduğu ve bir düşünceler bütünü teşkil ettiği, TDP'nin temel ilkeleriyle çatışıp çatışmadığı, dış politikada uygulanabilirliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Beş temel bölümden oluşan çalışmanın ilk başlığı giriş bölümüdür. Çalışmanın ikinci başlığında Yeni Osmanlılık söyleminin iç politika boyutu ve kavramın tarihsel gelişimine, üçüncü başlıkta eğilimin dış politikaya yönelik yanlarına, dördüncü başlıkta ideolojiye destekleyenlerin ve karşı olanların ileri sürdükleri önermelere yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise eğilimle ilgili geleceğe yönelik öngörü ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmada veri toplama metodu olarak "doküman analizi" yöntemi kullanılmış, konuyla ilgili kitaplardan ve makalelerden, döneme ışık tutan gazete haberlerinden, internet kaynaklarından ve süreli yayınlardan yararlanılmıştır.

Yeni Osmanlılığın İç Politika Boyutu ve İdeolojinin Tarihsel Gelişimi

Yeni Osmanlılık eğilimi, iç siyaset bağlamında "Türk-İslam Sentezi" ve "ulusal kimlik inşası" kavramları ile yakından ilintilidir. Ulusal kimlik inşası bağlamında öncelikle şu hususun altının çizilmesi gerekir: Bir ulus-devletin sınırları içerisinde bir "ulus"a sahip olması zorunluluğu, bir gerçekliği ifade etmektedir. Türkiye'de ulusal kimliğin kurgulanmasında, Balkan Savaşlarını müteakip 1912 yılı sonrasında İttihat ve Terakki'nin, bilahare cumhuriyetin kurucu kadrolarının üzerinde durduğu unsur "Türklüğün" esas alınması olmuştur.

Türk-İslam Sentezi fikrini, 19. yüzyıl ortalarına, Namık Kemal ve Ziya Paşa kuşağına kadar götürmek mümkündür. Yeni Osmanlılar, Batı'nın ilim ve teknolojisinin alınmasını, ancak İslam dini ve buna bağlı örf ve adetlerin titizlikle korunması gerektiğini savunmuşlardır (İnalçık, 2007: 97-105).

I. Dünya Savaşı'na gelindiğinde, Osmanlı Devleti 11 Kasım 1914'te savaş, 23 Kasım'da törenle Cihad-ı Ekber ilan etmiş; bütün İslam âlemi, İtilaf devletlerine karşı İttifak devletlerini desteklemeye çağrılmıştır. Ancak İngiltere ve Fransa, Osmanlı ordusuna karşı Müslüman sömürgelerinden getirdiği birlikleri kullanmış, bu yetmezmiş gibi, Osmanlı uyruğu olan Hicazlılar ve daha başka birçok Arap, Osmanlı ordusuna silah çekmekten kaçınmamıştır. 1/2 Haziran 1916'da İngilizlerle gizlice anlaşmış olan Mekke Emiri Şerif Hüseyin, Osmanlı'ya isyan etmiş ve Mekke'yi ele geçirmiştir. Böylece Arapların bir bölümüyle yollar ayrılmış, İttihat ve Terakki'nin Türk ulusçuluğunun örgütü olduğu net bir şekilde ortaya çıkmıştır (Akşin, 2009: 96-103).

I. Dünya Savaşı, "Avrupa'nın hasta adamı" olarak adlandırılan Osmanlı Devleti'nin kesin yenilgisi ve dağılmasıyla sonuçlanmış; öte yandan Türk insanını, devrini kapamış bir imparatorluk düzenini sürdürme yükünden kurtarmıştır. Bununla birlikte, modernleşme, bağımsızlık ve vatandaşlık ümitlerinin gerçekleşmesinin yolunu açmıştır. Mustafa Kemal önderliğinde 1919-1922 yılları arasında süren Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen kesin zafer, Arap dünyasında beğeni ve hayranlıkla karşılanmış, emperyalizme karşı bir Müslüman yengisi olarak görülmüştür. Ancak Arap-Türk yakınlaşmasına yol açabilecek olumlu ortam, Ortadoğu'da etnik milliyetçilik ideolojisine dayanan milli devletlerin kurulması ve Türkiye'de laikliğin benimsenmesi gelişmeleriyle birlikte dağılmıştır (Karpas, 2017: 153-189).

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanından sonra, Türkiye'de tutucu kesim, halifeliği muhalefetin sembolü olarak görmüş olsalar da; Kemalistler, halifeliğin ve sayısız İslami kurumun, devletin varlığına ve ruhuna ters düşüğünün farkına varmışlardır. Kendilerinde, "halife ve taraftarları varlığını sürdürdükçe, bu kesimin (eski rejim taraftarlarının) daima İslamın sembollerini, reformculara karşı güçlü bir silah olarak kullanacakları" algısı oluşmuştur. 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı sarayının bütün üyelerinin Türkiye'ye girişi yasaklanmış; İslamın, siyasal bir araç olarak rolü etkisizleştirilmeye çalışılmıştır (Ahmad, 2014: 70-71).

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın sonuçlanmasının ardından, "toptan çağdaş uygarlığa katılma savaşı" başlamış; Padişah II. Mahmut zamanında başlayan ve devam eden "bölünmelerin", çağdaş uygarlık düzeyine uygun olacak şekilde bütünleştirilmesi ve tutarlılık kazandırılması hedeflenmiştir. Ancak Türk toplumunun Doğu türü toplumlar yörüngesinden kopamamış olması nedeniyle, Batılı toplumlar yörüngesindeki devrim anlayışının, Türkiye'deki koşullara uymadığı görülmüştür. Bunun nedeni, Atatürk'ün devrimsel değişme görüşünün, Doğu'nun tutucu direnciliğini ve tutucuların kutsal saydığı ve "maneviyat" olarak adlandırdığı alanı hedeflemiş olmasından kaynaklanmıştır (Berkes, 2009: 524- 525).

Cumhuriyet döneminin 1950 yılı sonrası gelişmelerine gelindiğinde, Türkiye'de tek partili yönetim yapısından çok partili bir yönetim yapısına geçişle birlikte, devlet temelli bir konumdan toplum temelli bir konuma geçiş yapılmış, siyasal iktidar için halk,

belirleyici bir unsur olarak öne çıkmıştır. Böylece bir anlamda devlet ve toplum kaynaşması sağlanmış, iki öge (Türkçülük ve İslamcılık) arasında duygusal bir buluşma önem kazanmaya başlamıştır. Demokrat Parti (DP)'nin 1950 yılında iktidara gelmesiyle ve buna paralel olarak dayatmacı ve tepeden inme siyasetten uzaklaşılmasıyla birlikte, Osmanlıya ("bastırılan" yakın geçmişe) yeniden ilgi duyulmaya başlanmıştır. DP iktidarı boyunca, Cumhuriyetçi ulusal kimlik tanımına karşılık, "Osmanlı ruhunun yeniden canlandırılması" şeklinde tecelli eden alternatif bir ulusal kimlik inşasına tanık olunmuştur. Bu şekilde, Osmanlı geçmişinin yeniden canlandırılması ve hatırlanması duygusal bir miras bırakmış, bu miras, sonradan siyaset sahnesinde yer alacak diğer sağ partiler tarafından gözetilmiştir. Adı geçen duygusal miras, sadece devleti kuran parti olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin değil, 1960'larda yükselişe geçen sol siyasal dalganın da karşısında olmuştur. "Toplum temelli siyaseti" daha iyi temsil eden sağ siyasal pozisyonun, Osmanlı-İslam ruhunu ve bu geçmişe refakat eden duygusal bağı geri getirmekle güçlenebileceği fikri ağırlık kazanmıştır (Durgun, 2020: 304- 305).

1960'larda sol ideolojik akımlara karşı bir tepki olarak çıkan Türk-İslam Sentezi fikrini öne sürenler, sentezlerini devlet için bir kültür planlaması, devleti yıkıcı akımlara karşı "milli bir savunma aracı" şeklinde tasavvur etmişlerdir. Bu düşünce biçimi, hümanizmi ve komünizmi, milli varlığı kemiren akımlar olarak görmüştür (İnalçık, 2007: 97-105).

Sentezciler, yukarıdan belirtilen hususlardan anlaşılacağı üzere, daha organize bir şekilde hareket etmek için teşkilatlanmaya gitmek ihtiyacı hissetmişlerdir. Bunun sonucunda, 1970'li yıllarda, Türk-İslam Sentezi'ni savunan Aydınlar Ocağı kurulmuştur. Sağ düşüncüyü benimseyen üniversite öğretim üyeleri ve siyaset adamları, Türkiye'de sağın iki kampı olan Türkçüler¹ ile İslamcılarını bir araya getirecek ideolojik bir çözüm arayışında bulunmuşlardır (Güvenç, Şaylan, Tekeli ve Turan, 1991: 197-210).

Bülent Ecevit'in Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)-Milli Selamet Partisi (MSP) ortak hükümetini (26.01.1974-17.11.1974) bozarak, iktidarı bırakmakta ısrarlı hareket etmesi, yeni hükümet oluşumunda "Türk-İslam Sentezi" anlayışını ve bu düşüncüyü savunan Aydınlar Ocağı'nı yeniden gündeme getirmiştir. Aydınlar Ocağı'nın önemli isimleri Ortadoğu gazetesinde bütün milliyetçi partileri birleşmeye çağıran yazılar kaleme almışlar, siyasetin "Türk-İslam Sentezi" baz alınarak oluşmasını öne sürmüşlerdir. Liberal sağı temsil eden Süleyman Demirel liderliğinde "Milliyetçi Cephe" adıyla kurulan yeni hükümette, faşizme ve şeriata açık olan ideolojilerin temsilcileri olan, sırasıyla MHP ve MSP de yer almıştır. Böylece Türk-İslam Sentezi, Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti

¹ Türkiye, Sovyetler Birliği dağılmadan önce, bu devletin "Türki dünya" toprakları üzerinde bir talepte bulunmadığı gibi, burada yaşayan etnik dayanışma unsurlarına destek vermekten kaçınmış, iki ülke ilişkilerini gelecek herhangi bir eylemde bulunmamıştır. Ancak iç politikada "Pantürkizm", siyaset sahnesinin aşırı milliyetçi kanadında canlılığını muhafaza etmiş; Soğuk Savaş sonrasında Alpaslan Türkeş ile birlikte yeniden iç ve dış politikada konuşulur olmuştur. Bu süreçte terazinin bir kefesinde, siyasi açıdan uygulanabilir olmayan ve ciddiye de alınmayan, tek bir "Pantürk devleti" kurulması yer almıştır. Diğer kefedeki ise Türkiye'nin, bölgede özel bir konum kazanmasını hesaba katmadan, sadece farklı devletlerle iyi ilişkiler kurması hedeflenmiştir (Hale, 2003: 309-310).

ile birlikte resmi ideoloji olmuştur. İktidarın oluşumunda, "milliyetçiler" ile "mukaddesatçılar" arasındaki uzlaşmanın sağlanmasında Aydınlar Ocağı'nın önemli etkisi olmuştur (Kongar, 2013: 251).

1950-1980 yılları arasındaki sentezin gelişimi özetlenecek olursa, 1960-1980 arasında dönemde sağ partiler, siyasal yelpazenin solunda yer alan partilerle mücadele etme yöntemlerinden birini, Osmanlı-İslam geçmişi yeniden sahiplenmekte bulmuşlardır. Sonuç olarak, 1950-1980 arası dönemde, geçmişte kalmış olan Osmanlı- İslam kavramlarına yeniden saygınlık kazandırılmaya çalışılmış, bu konseptler, Türk ulusal kimliğinin temel bir bileşeni yapılmak istenmiştir. DP ile başlayan ve devam eden süreçte, yukarıda bahsedilen gelişmeler, sonraki yıllarda siyasal söylemi etkilemiş, Yeni Osmanlıcı anlatının belkemiğini oluşturmuştur (Durgun, 2020: 304-305).

Türk-İslam Sentezcileri, 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi'nden sonra da merkez sağ partilerin temel fikirlerini oluşturmakta etkili olmuşlardır. Devletin gerçek anlamda laikleşmesini, her türlü dini hizmetin ve örgütlenmenin sivil topluma bırakılması olarak değerlendirmişlerdir. Laiklik konusunda siyasi diyalogun başlamasını ve görüşlerinin siyasi sistem içinde yer almasını savunmaları, kendilerini İslamcı partilere yaklaştırmıştır (İnalçık, 2007: 97-105).

Aydınlar Ocağı'nın en başarılı olduğu dönem, 12 Eylül sonrası askeri yönetimin hâkim olduğu ara dönem olmuştur. Ocak, askeri yönetim üzerinde özellikle "dini inançlara daha çok değer katmanın, anarşinin doğmasını engelleyeceği ve böylece ulusal bütünlüğü sağlayacağı" düşüncesini kabul ettirmiştir. Türk-İslam Sentezi ideolojisinin, uygulanmakta olan kültür politikalarının ve siyasal yaşamın yeniden düzenlenmesinde artan etkisi, 1987 yılının başlarında basında ve kamuoyunda ilk kez alenen tartışılmıştır. Aydınlar Ocağı, askeri rejim sonrasında, Anavatan Partisi (ANAP) döneminde de etkisini sürdürmüştür (Güvenç, Şaylan, Tekeli ve Turan, 1991: 197-210).

Bu arada Türkiye'de radikal muhafazakâr bir ortamın oluşmasında, uluslararası konjonktürün de katkısı olmuş, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'ni çevrelemek istemesi ve "yeşil kuşak" projesiyle kuşatmak istemesi, ABD'nin Suudi Arabistan'ı kullanarak radikal İslamcılığı desteklemesi, Türk-İslam sentezinin gelişmesinde uygun ortamın oluşmasına katkı sağlamıştır. Sonuç olarak çağdaş ve modern bir Türkiye oluşturma isteyen "asker-sivil bürokrat grup" ile İslamiyet'e sıkı sıkıya sarılmak isteyen "muhafazakâr kesim" in, bir süreklilik unsuru özelliği taşıyan çatışmasında; muhafazakâr grup, "radikal Türkçülük" ile "radikal İslamcılık" unsurlarını aynı potada eriterek, bir ortak ideoloji yaratma çabası içinde olmuşlardır. 12 Eylül askeri yönetimlerin, İslamiyeti kullanarak ulusal bütünlüğü sağlanabileceği yönünde inanılmaz bir gafa imza atması, ANAP iktidarlarının tarikat uzantılarının olması, devlet desteğini arkasına alan radikal muhafazakâr düşünceye büyük bir "fırsat" vermiştir. (Ateş, 1991: 9-12). ANAP lideri Turgut Özal Neo-Osmanlıcılığı, Batı'yı dışlamadan / Batı düşmanlığı içermeden, eski Osmanlı coğrafyası üzerinde

hâkimiyet kurulmasının zorunluluğuna işaret ederek açıklamıştır. Neo-Osmanlıcılık, koalisyon hükümetinin Başbakanı olarak görev yapan Necmettin Erbakan'ın döneminde (28 Haziran 1996-30 Haziran 1997) Batı karşıtı bir hal almıştır. İdeoloji bu süreçte, Türkiye'nin tarihsel, coğrafi ve kültürel açıdan Batılı olmadığı, ortak noktaların paylaşıldığı İslam dünyasıyla bütünleşilmesi yönünde evrilmiş, II. Abdülhamid döneminde olduğu gibi İslam Birliği'nin kurulması hedeflenmiştir. İktidarda olan Refah Partisi (RP), yaklaşık 1,5 milyar olan İslam dünyasını birleştirmeyi, Osmanlı'dan bile daha büyük bir güç elde etmeyi hayal etmiştir. AK Parti'nin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu döneminde Neo-Osmanlıcılık, Özal'ın "Türkiye'nin bir köprü olduğu" düşüncesinden, Erbakan'ın "Türkiye'nin İslam Birliği'nin merkezinde yer alması" fikrinden farklı bir seyir takip etmiştir. Kendisi, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada bir cazibe merkezi/merkez ülke olmasını, "Büyük Türkiye" sloganıyla 2023 yılında dünya siyasetinde başat bir güç/aktör haline gelmesini hedeflemiştir (Akdeniz, 2014: 208-210). Özal döneminde Türkiye'nin Ortadoğu'da ekonomik varlığının oluşturulması amaçlanırken; bu düşüncenin daha çok etkisini hissettirdiği AK Parti döneminde, Ahmet Davutoğlu'nun stratejik derinlik politikası Yeni Osmanlıcılık eğilimine yön vermiştir (Kamalı, 2018: 45- 46). "Yeni Osmanlıcılık" politikası en net bir şekilde AK Parti'nin Kızılcahamam Kampı'nda, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından 2009 yılında dile getirilmiştir. Açıklamalarda bulunan Davutoğlu, bu politik eğilimi şu şekilde ifade etmiştir:

"Osmanlı'dan kalan bir mirasımız var. 'Yeni Osmanlı' diyorlar. Evet, Yeni Osmanlı'yız. Bölgemizdeki ülkelerle ilgilenmek zorundayız. Hatta Kuzey Afrika'ya açılıyoruz... Özellikle Fransa, Kuzey Afrika'ya niçin açıldığımızı araştırıyor. Ben de talimat verdim. Sarkozy hangi Afrika ülkesine giderse kafasını kaldırdığı yerde Türk büyükelçiliği binasını, bayrağını görecektir. 'Binaları en güzel yerlerden tutun' diye talimat verdim." (Sol-Haber Merkezi, 2009)

Geçmişten kalan mirasla yeterince ilgilenilmediğini ileri süren Davutoğlu, Türkiye'nin çok yönlü tarihi tecrübe birikimini yeterince değerlendirememesini, farklı senaryolara uyum gösterebilen bir siyasi ve diplomatik tavır geliştirememesini, tek yönlü ve tek eksenli bir iç siyasi kültüre sahip olmasına ve bu minvalde bir dış politika yürütmesine bağlamıştır (Davutoğlu, 2004: 91).

Yeni Osmanlıcılık düşüncesi, "milli kimlik" kavramı bağlamında da iç politikada gündem konusu olmuştur. Her ulus devletin kuruluş aşamasında tecrübe ettiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren ulus bilinci oluşturulmasına, milli kimlik oluşumuna, toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasına önem verilmiştir. Ulusal kimliğin oluşturulması ve toplumun dönüştürülmesi için pek çok aygıt kullanılmıştır. AK Parti, Yeni Osmanlıcılık ideolojisinin öne çıkmasıyla birlikte, "milli kimlik" konusunu da gündeme getirmiş, Türkiye'de kimlik bunalımının yaşandığı tezini ileri sürmüştür.

Bu çerçevede, AK Parti döneminde kimlik kavramı bir yandan dış politikayı etkilemiş, bir yandan da dış politika vasıtasıyla devlet kimliği yeniden inşa edilmiştir. Bahse konu kimlik, İslam ile "birleştirilen ve sağlamlaştırılan" bir Yeni Osmanlılık şeklinde ortaya çıkmıştır. Dış politikanın, iç politikayı araçsallaştırması, özellikle referandum ve seçim dönemlerinde kullanılan söylemlere yansımış, eski Osmanlı coğrafyasındaki gelişmeler, doğrudan doğruya Türkiye'nin sorunuymuş gibi ele alınmıştır. Bu bağlamda; kimlik, dış politika, iç politika üçlüsü arasında karşılıklı bir ilişki ve etkileşim süreci gözlemlenmiştir (Şahin, 2022: 2271-2272).

Bu etkileşim süreci bağlamında Davutoğlu, kendi iktidarlarından önce, Türkiye'de hâkim siyasi elitin, ülkeye sistem-içi periferik rol çizdiğini iddia etmiştir. Davutoğlu'na göre bu rol, Türk toplumunun gerçeklerine, tarihi birikimine, gelecekle ilgili beklentilerine uygun düşmemektedir. Bu durum, Türk toplumunun, kendini yeniden tanımlama ihtiyacı hissetmesine neden olmaktadır. Böylesi bir yeniden tanımlama çabası, yaşanan kimlik bunalımının doğal bir uzantısıdır (Davutoğlu, 2004: 91).

Yeni Osmanlıcılığın Dış Politika Boyutu

Yeni Osmanlılık, dış politika bağlamında, "statükoculuk", "güç", "yumuşak güç", "çok yönlülük", "eksen kayması" kavramları ile ilintili; TDP'nın temel prensiplerinden biri olan statükoculuk ile çelişkili bir eğilimdir. Terim, "tarihsel derinlik" kavramının sunduğu alt yapı çerçevesinde, yumuşak gücün "geçmişteki tanıdık simalara" karşı kullanılmasını ifade etmektedir. Söylemin hedefi, genel olarak, eski Osmanlı bakiyesi topraklar üzerinde günümüzde egemenliğini sürdüren devletlerdir. İddia edilen ve geçmişte kalan dargınlıkların giderilerek, bir yandan Osmanlı haşmetinin tekrar hâkim olması hedeflenmekte; diğer yandan statükoculuğun dışlanarak, bu devletlerin etki altına alınması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda güç/yumuşak güç kavramı, söylemin en önemli dış politika ögesini oluşturmaktadır.

"Statükoculuk", "Batıcılık" gibi, TDP'nin süreklilik unsuru bağlamında değerlendirilen temel bir ilkesidir. Mevcut sınırları sürdürme, bu sınırlardan memnun olma ve bu sınırları değiştirmek istememe anlamına gelirken; bir devletin "kendi sınırına bitişik soydaşlarının yaşadığı yerleri kendi ülkesine katma" anlamına gelen "irrededantizm" politikası takip etmemesi de statükoculuk bağlamında değerlendirilen bir husustur. TDP'da statükoculuk ilkesinin bir diğer yorumu, "kurulu düzen içinde dengeleri sağlamak ve/veya sürdürmek" şeklinde kendini göstermiştir. Türkiye, izlediği Batıcı politikaya rağmen, jeostratejik konumu gereği, Batı'nın karşısında yer alanlar arasında bir tür denge kurma çabası içinde bulunurken; aynı zamanda Batı'yı oluşturan ögeler arasında denge sağlamaya çalışmıştır. Dengenin kurulabildiği dönemlerde, Türkiye'nin statükocu politikasını sürdürmesi kolaylaşmış, dışta görece özerkliği artmıştır (Oran, 2009: 46-49).

Statükoculuğu en iyi ifade eden, aynı zamanda TDP'nın temel ilkesi olan "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" mottosudur. Bunun bir diğer ifadesi anti-revizyonizmdir. Revizyonizm ise

I. Dünya Savaşını sonra erdiren antlaşmalara karşı çıkma durumunu ifade etmektedir. Mustafa Kemal Paşa önderliğinde girişilen Milli Mücadele Hareketi, Avrupa'da ilk revizyonist oluşumun ilk örneklerinden biridir. Ancak Cumhuriyetin kurulması sonrasında Türkiye, diğer revizyonist ülkelerden farklı olarak konumunu sağlamlaştırmak gerektiğini düşünmüş ve Statükocu (anti-revizyonist) bir politika izlemeye başlamıştır (Oran, 1996: 355-357).

Atatürk dönemi TDP'nin temel ilkelerini, "Gerçekçilik", "Bağımsızlık", "Barışçılık", "Güvenlik Politikası", "Batıcılık" ve "Akılcılık" oluşturmuştur. Bu ilkelere gerçekçilik, boş hayaller peşinde koşulmaması gerektiğini, maceracılıktan uzak durmayı, bununla beraber milli çıkarları korumada kararlı olmayı amaçlamıştır. Barışçılık, "zaruri ve hayati" olmadıkça savaştan uzak durmayı, barış için gerekli hazırlıkları yapmayı, gerektiği takdirde barış için savaşa hazırlıklı olma kararlılığıyla hareket edilmesini ifade etmiştir. Barışın korunmasında Türkiye'nin kendi gücünün yetersiz kaldığı durumlarda, denge politikaları çerçevesinde ittifaklar yaparak ülke güvenliğini sağlaması, "güvenlik politikası" ilkesi ile ifade edilmiştir. Dış politika anlayışının ideolojik dogmalara, önyargılı saplantılara göre değil, akıllı ve bilimsel esas alan bir çizgi üzerine oturtulması, akılcılık ilkesi ile anlatılmıştır. Bu ilke ile uluslararası ilişkilerde "tarihi dostluk", "tarihi düşmanlık" kavramları yerine, "değişen şartlar" ve "karşılıklı yarar" ilişkilerinin esas alınması gerekliliğinin altı çizilmiştir (Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, t.y.).

Türkiye, statükocu bir politika takip etmekle birlikte, bizzat müdahil olduğu durumlarda ulusal çıkarlarına uygun hareket etmiş, 1936'da Montrö Antlaşması ile Lozan Boğazlar Sözleşmesi değiştirilmiş, 1939'da Hatay Türkiye'ye katılmış, 1950'de Kore'ye asker gönderilmiş, 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı gerçekleştirilmiş, 1980'ler ve 90'larda İran ve Kuzey Irak'a askeri operasyonlar icra edilmiş, 1993'te Somali'ye, 1994'te Bosna'ya asker gönderilmiştir. Genel olarak revizyonist politika izleyen ülkeler, kendi dış azınlıklarını kendi sınırları içine katma düşüncesine dayanan ve "irredantizm" olarak adlandırılan politikayı kaba güçle yapmakta iken, Türkiye dış azınlıklarıyla uğraşmamış, dış politika tutum ve davranışlarını uluslararası hukuka uygun bir biçimde, kendisini tehlikeye sokmadan ele almıştır (Oran, 1996: 355-357).

Soğuk Savaş sonrasında, dünya genelinde statükoda değişimler yaşanmış, Türkiye de yeni statükonun oluşumu sürecinde kendine yeni bir rol inşa etme zorunluluğuyla karşı karşıya kalmıştır. İki kutuplu sistemin sunduğu istikrarının ortadan kalkması sonrasında yeni devletlerin tarih sahnesine çıkması ve bu oluşumun sağladığı yeni olanaklar, doğal olarak TDP'nin manevra alanını genişletmiştir. Örnek vermek gerekirse, dünyanın düzensiz coğrafyalarından üçü (Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu), Türkiye'nin sırasıyla batısına, doğusuna ve güneyine isabet etmiştir. (Oran, 1996: 367-370)

Bilahare, Türkiye Cumhuriyetinin ardı ardına iki cumhurbaşkanının (Turgut Özal ve Süleyman Demirel'in) ağzından duyulan "Adriyatik'ten Çin Denizine Türk Dünyası"

ifadeleri ise Türkiye'nin statükoculuk ilkesinden vazgeçtiği biçiminden yorumlanmıştır. Kimileri, Türkiye'nin önüne büyük fırsatlar çıktığını, statükoculuğun terk edilmesi gerektiğini, Misak-ı Milli sınırlarının bir "cendere" olduğunu ileri sürmüştür. Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni devletler sayesinde bir anlamda uluslararası yalnızlıktan kurtulmuş, prestij sağlamış ve ekonomik açılım yapmıştır. Küreselleşmenin etkisiyle ekonomik olarak Batı'ya bağımlılığın arttığı bir dönemde Türkiye, kendini görece olarak bağımsız hissetmiş, çok yönlü bir bakış açısıyla gelişmeleri takip etmiştir. Ancak SSCB'nin çöküşü ile başlayan yaşanan gelişmeler, heyecanlı bir dönemin ürünü niteliği taşımıştır. Dış politikada yaşananların, Turgut Özal gibi sıra dışı bir politikacının, taşkın bir kişiliğin egemen olduğu zaman dilimine denk gelmesi, yapılan değerlendirmelerin nazikliğini artırmıştır (Oran, 1996: 355-357).

Oran'a göre (1996: 367-370), yukarıda belirtilen gelişmelere karşın, hızlı değişkenlik arz eden bu bölgelerde Türkiye, kendi çıkarlarını koruyabilmek adına aktif olmak zorunda kalmıştır. Bu durum, TDP'nin Statükoculuktan ve Batıcılıktan vazgeçtiği şeklinde yorumlanmamalı, dış politikasının "revizyonist" olarak algılanmasına yol açmamalıdır. Dünyada yeni bir düzenin kurulduğu, eski statükonun yıkıldığı ve yenisinin inşa edildiği bu süreçte Türkiye'nin, tarihsel derinliği ve bunun vermiş olduğu süreklilikle birlikte jeopolitik konumu aynen devam etmiştir.

Diğer yandan, Cumhurbaşkanı Turgut Özal döneminde, Körfez Savaşı boyunca izlenen ve yalnızca ABD'ye dayanan bir dış politika takip edilmiş, statükocu dış politikadan sapmalar görülmüş, Türkiye'nin dışta görece özerkliği azalmıştır (Oran, 2009: 46-49). Dönemin muhalefeti tarafından "hayal dünyasında yaşamakla" eleştirilen Özal, I. Körfez Savaşı sürecinde, TDP'nin genel pratiklerinin dışına çıkarak, dış politika karar alma sürecinde Dışişleri Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin görüşlerini dikkate almamış, bu durum, devletin üst kademesinde istifalara (Dışişleri Bakanı Ali Bozer'in, Milli Savunma Bakanı Safa Giray'ın ve Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay'ın istifaları) neden olmuştur (Gülbay, 2022: 1045-1053). Buna rağmen, statükoculuğun, dünya sisteminin 1990 sonrasında değişmesini müteakip terk edildiği yorumları yapılsa da, bu ilke TDP'nin devam eden ve süreklilik unsuru taşıyan bir politikası olmuştur (Oran, 2009: 46-49).

Yeni Osmanlıcılık ideolojisi, dış politika bağlamında güç/yumuşak güç kavramları ile de yakın ilişki içerisindedir. Güç, başkalarının davranışlarını etkileme potansiyeli/yeteneğidir. Bir aktöre, yapmayacağı bir şeyi yaptırabilme veya yapacağı bir şeyi yaptırmama yeteneğidir. Bir aktör, diğer aktör veya aktörleri, ondan/onlardan etkilendiğinden daha fazla etkilediği oranda güçlüdür. Bu tanımlar gücü, "etki" olarak ele almaktadır. Diğer bir ifadeyle güç, etkiyi açıklarken; etki de onu ölçmektedir. Gücün doğuracağı sonuçlar, aralarında "tesadüf" ve şans"ın da bulunduğu pek çok unsura bağlıdır. Bununla birlikte güç, hem maddi hem de maddi olmayan unsurlara dayanır. Bir devletin gücüne dair en somut göstergelerden biri; genel büyüklüğü, teknolojik düzeyi ve refahı gösteren Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'dir. Milli irade, diplomatik beceri,

hükümetin arkasındaki halk desteği (meşruiyet), gücün maddi olmayan unsurlarındandır. Psikolojik süreç yoluyla, "fikirlerin" de kendisine has bir gücü bulunmaktadır. Din, ideoloji, milliyetçilik aracılığıyla, ülke içindeki yeteneklerin harekete geçirilmesi sağlanarak, yeteneklerin etki gücü artırılabilir. Diğer yandan güç, ilişkisel bir kavram olup; devletlerin gücü, diğer devletlerin gücüyle karşılaştırıldığında anlamlı hale gelir. Bu durumda "görelî güç", "iki devletin birbirlerine karşı uyguladıkları gücün oranı"dır. Realist görüşe göre, yeteneklerin, mutlak bir şekilde artması veya azalması pek fazla önem teşkil etmez. Üzerinde durulması gereken, rakip devletlerin gerisinde kalınıp kalınmadığıdır (Goldstein ve Pevehouse, 2017: 88-89).

Güç, aynı zamanda çok boyutlu bir kavramdır. "*Gücün konusu*", aktörün güç uygulayabilme kapasitesinin bir konudan diğerine değişebileceğini ifade etmektedir. Bu, aktörün öncelik verdiği konu başlıklarına (siyasi ağırlık), aktörün askeri kapasitesine, yine aktörün ekonomik konumuna göre farklılık gösterebilmektedir. "*Gücün sahası*" ya da "*gücün alanı*", güçten etkilenen veya güç uygulayan aktörün nüfuz alanına giren aktörlerin sayısı ile ilgilidir. Bir aktör, belirli bir coğrafyada, diğer aktör(ler) üzerinde güç uygulayabilirken; aynı aktör diğer bir alanda etkin konumda değildir veya aktörün etkinliği sınırlıdır. "*Gücün ağırlığı*", güç uygulanacak aktörün davranış ve tercihlerinin etkilenebilirliğini açıklamaktadır. Bir başka ifadeyle, güç uygulanan aktörün davranışlarının değişme ihtimalinin yüksekliği, güç uygulayan aktörün gücünün bir ağırlığı olduğu anlamına gelmektedir. "*Gücün bedeli*", güç uygulayan aktörün, kendi davranışına biçtiği değer ile doğru orantılıdır. Aktörün elindeki kaynakların ne kadarını tahsis edeceği ile ilgili olan bu kavram, aktörün hedefi ve/veya çıkarına bağlı olarak değişir (Çelikpala, 2007: 68-69).

Yumuşak güç kavramına geçmeden önce, "sert güç" ile ilgili olarak şu hususları da ifade etmek gerekebilir: Sert güç, bir aktörün ekonomik ve askeri imkânlarını kullanarak başka bir aktör veya aktörlerin davranışlarını etkileme maharetidir. Sert gücünü kullanan bir aktör, karşı tarafın davranışlarında değişiklik yaparak onlar üzerinde nüfuz sağlama becerisine sahiptir. Bunun için kandırmalara (havuç) ya da tehditlere (sopa) ihtiyaç duyar. Sert gücün davranış spektrumları emir, zorlama, ikna etmedir. Sert gücün en uygun kaynaklarını, baskı, yaptırımlar, ödemeler, rüşvet oluşturur (Çavuş, 2012: 24-25). Yumuşak güç olarak adlandırılan kavramda ise, bir devletin kendi değerlerinin, başka devletler arasında yaygın bir şekilde kabul görmesi ve beraberinde bu devletin diğerlerini sıkıntı çekmeden etkilemesi durumu söz konusudur (Nye, 1990). Bu durumda aktörün, "havuç" ya da "sopa"lara başvurmadan, işbirliği yaparak, çekicilik unsurlarını kullanarak da istediğini yaptırabilmesi mümkündür. Yumuşak güçte, zorlama, tehdit gibi hususlar yer almazken, dolaylı yoldan istediğini yaptırma durumu söz konusudur. Böylece başkalarının "istekleri", ilgili aktörün kendi istekleri doğrultusunda etkilenmiş olur. Diğer taraftan yumuşak gücün en uygun kaynaklarını, değerler, kültür, kurumlar, politikalar oluşturur. Bunlara, düşünceleri, ülkenin imajını, teorileri, söylemleri, eğitimi, kültürü, gelenekleri, ulusal veya küresel sembolleri de eklemek mümkündür. Yumuşak gücün

davranış spektrumunu ise gündem yaratma, yanına çekme ve cazibedir (Çavuş, 2012: 24-25).

Öte yandan, Küresel anlamda onaylanmayan ve uygun görülmeyen politikalar; karar vericilerin kendini büyük gören, diğerlerinden üstün tutan tavırları, devletlerin "ayartma" ve "cezbetme" kabiliyetini -yumuşak gücü- etkisizleştirecektir. Daha geniş bir bakış açısıyla, devletlerin, hükümetleri kanalıyla uyguladıkları hem içe hem de dışa yönelik tüm politikaların potansiyel yumuşak güç kaynağı olarak değerlendirilmesi mümkündür (Hacıbektaşoğlu ve Kodaman, 2022: 117).

Türkiye, yumuşak güç stratejisi kapsamında iki temel yönetime başvurmuştur. Bunlardan birincisi, çok yönlü bir dış politika izlemeyi, arabulucu bir politika yürütmeyi ve denge/düzen kurucu rol üstlenmeyi içermektedir. Türkiye'nin bilhassa 2003 sonrası Ortadoğu'da ivme kazanan sorunlarla ilgilenmesi, bölgede aktif bir dış politika takip etmesi, sahip olduğu "derinliği" kullanması, bölgede "çekiciliğinin" artmasına katkı sağlamıştır. Türkiye'nin yumuşak güç kullanmasına kaynaklık eden bir diğer yöntem, ilgi sahasındaki coğrafyalarda kültürel etkileşim sürecinin devamı mahiyetinde olan ekonomik-insani yardımlardır. Bununla birlikte, Ortadoğu, Afrika, Balkanlar ve Latin Amerika ülkelerinin pek çoğunda izlenen Türk yapımı filmlerin de, Türkiye'nin cazibesini artırdığını söylemek mümkündür (Çavuş, 2012: 34).

Türkiye'nin yumuşak gücüne katkı sağlamaya yönelik faaliyet gösteren kurumlar arasında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) başı çekmektedir (Çavuş, 2012, s. 30). TİKA, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve SSCB'nin dağılması sonrasında 1992 yılında kurulmuştur. TİKA'nın kurulmasının arka planında, dış politikada aktif olma anlayışının ve "Türkiye ile ortak tarihi ve kültürel değerlere sahip ülkelerin Türkiye'den 'büyük beklenti'lerinin olduğu mantalitesi"nin etkisi olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren TİKA, kardeş ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler yürütmekte, eğitim ve kültürel işbirliğine ağırlık verdiği çalışmalarının temelinde bir "barış kuşağı" oluşturma gayreti bulunmaktadır (TİKA, t.y.). Başlangıçta eski Sovyet coğrafyasındaki Türk Cumhuriyetlerinde faaliyet gösteren TİKA'nın, AK Parti döneminde çalışma alanı ağırlıklı olarak Ortadoğu ve Afrika'ya kaymıştır. AK Parti'nin dış politika anlayışında TİKA, bir yumuşak güç unsuru ve kamu diplomasisi aracı olarak etkin bir role sahiptir. Faaliyet gösterdiği coğrafyalarda, eğitim alanında okul, sınıf, laboratuvar inşası, eğitim malzemesi temini konularında hizmetler sunan TİKA; sağlık hizmetleri kapsamında hastane, ameliyathane inşası, ambulans ve tıbbi malzeme hibesi, doktor görevlendirme, sağlık taramaları yapma gibi icraatlarda bulunmaktadır. TİKA, Afrika'da su kuyuları ve içme suyu tesisi sorunlarına eğilmiş, susuzlukla mücadele konusunda görevler üstlenmiştir. Yol yapımı, iletişim alt yapısı, enerji dağıtımı, bankacılık gibi alanlarda ilgili devletlere katkılar sağlamıştır. TİKA'nın faaliyet alanını belirlemede, kültür, tarih, dil ve dini parametreler gibi unsurlar belirleyici olsa da, Afrika'da Müslüman olmayan ülkelerdeki faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda, TİKA'nın evrensel değerleri takip eden küresel bir yardımlaşma

kurumuna dönüştüğünü iddia edenler de bulunmaktadır (Kılıçoğlu ve Yılmaz, 2017: 180-181).

TİKA'nın dışında, bir taraftan Kızılay tarafından dünyanın farklı bölgelerindeki insanlara çeşitli yardımlar sağlanmakta iken; diğer taraftan Yunus Emre Enstitüsü, Türk kültür ve dilini yaymak için yurtdışında projeler gerçekleştirmektedir (Çavuş, 2012: 30).

Türk Kızılay, insani yardım alanında yürüttüğü yardım çalışmaları ile dünyanın farklı bölgelerinde milyonlarca insana yardım eli uzatmaktadır. Filistin, Sudan, Endonezya, Sri Lanka, Kırgızistan, Kosova, Somali, Pakistan gibi ülkelerde insani yardım faaliyetlerinin yanı sıra pek çok kalıcı refaha yönelik çalışmalara imza atan Türk Kızılay; faaliyetlerini, konut, okul, toplum merkezi, ibadethane, kamu tesisleri inşası, geçim kaynaklarının temini ve desteklenmesi, sağlık, eğitim, sosyal yardım, tarım ve sulama gibi alanlara yoğunlaştırmıştır (Türk Kızılay, t.y.).

İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH İnsani Yardım Vakfı) da yumuşak güç bağlamında aktif kuruluşlardan biridir. AK Parti döneminde Yeni Osmanlılık kavramı ile Türkiye'nin dünya siyasetinde başat güç olması hedeflendiğinden, böylesi büyük bir hedefin gerçekleşmesi için, önceki liderlerin (Özal ve Erdoğan) yaptığı gibi, sadece Kafkaslar, Balkanlar ve Orta Doğu ile ilgilenmemiş; Asya, Latin Amerika, Afrika ve Arap Yarımadası da ilgi alanına dâhil edilmiştir. Coğrafyanın genişlemesiyle Türkiye'nin yumuşak güç unsurunu arttırma lüzumu hissedilmiş, İnsan Hak ve Hürriyetleri ve İnsani Yardım Vakfı (İHH İnsani Yardım Vakfı) devreye alınmıştır (Akdeniz, 2014: 208-210).

İHH İnsani Yardım Vakfı, 1992 yılında patlak veren Bosna Savaşı'na kayıtsız kalamayan gönüllülerin insani yardım çalışmaları başlatmasıyla ortaya çıkmış, bilahare 1995 yılında İstanbul'da vakıf olarak yapılanmasını tamamlamıştır. Bölge, din, dil, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın; dünyanın herhangi bir yerinde savaş, işgal, doğal afetler vb. sebeplerle sıkıntıya düşmüş, zulüm görmüş tüm insanlara insani yardım ulaştırmak ve bu insanların temel hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesini önlemek maksadıyla çalışmalarını sürdüren bir vakıf konumundadır. Belirtilen amaçlar doğrultusunda, zor durumda olanlara aynı ve nakdi yardımlar sağlamakta, aynı zamanda kalıcı projelerle de ihtiyaç sahiplerini desteklemektedir. Asya'dan Afrika'ya, Balkanlar'dan Uzakdoğu'ya kadar dünyanın farklı bölgelerinde çalışmalar yapmakta, faaliyetlerini Türkiye'de de ihtiyaç sahiplerine ulaştırarak sürdürmektedir. "İnsani Yardım", "İnsan Hakları", "İnsani Diplomasi", "Acil Yardım", "Afet Yönetimi", "Gönüllü Faaliyetleri" ve "Bilinçlendirme" olmak üzere toplam yedi çalışma alanında faaliyet gösteren Vakıf, Türkiye'de aynı zamanda uluslararası kurban organizasyonu düzenleyen bir insani yardım kuruluşudur. İHH İnsani Yardım Vakfı, Afrika için ulusal kampanya gerçekleştiren ilk vakıf olup, Türkiye'den Kosova'ya yardım götüren yine ilk insani yardım kuruluşu olma özelliğine de sahiptir. Sonuç olarak, geniş bir coğrafya üzerinde, yüz yirmi üç ülkeye ulaşan Türkiye merkezli

bir sivil toplum kuruluşu olma özelliğini bünyesinde barındırmaktadır (İHH İnsani Yardım Vakfı, 2023).

Yunus Emre Enstitüsü ise, dünyanın her yerinde Türkiye ile bağ kuran ve Türkiye'ye dost insan sayısını artırmak vizyonu ile hareket eden; Türkiye'nin uluslararası alanda bilinirliğini, güvenilirliğini ve itibarını artırma misyonunu üstlenen bir kurumdur. Enstitü, Yunus Emre Vakfına bağlı olarak, 2009 yılından beri faaliyet göstermekte olup, Türk dilinin, edebiyatının, tarihinin, kültürünün ve sanatının tanıtılması, Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki dostluğun ve kültürel bağların pekişmesi yönünde çalışmalar yürütmektedir. Adeta bir kültür kurumu olarak hizmet eden Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye'nin tarihi ve kültürel mirasının tanıtılması gibi önemli bir görev üstlenmiştir. Yurt dışında seksen beş kültür merkezi bulunan Enstitü, yabancılara Türkçe öğretimi çalışmaları yürütmekte, ayrıca bilimsel çalışmalara destek vermektedir (Yunus Emre Enstitüsü, t.y.).

Yeni Osmanlılık anlayışı, aynı zamanda, “eksen kayması”, “dış politikada alternatiflik”, “çok yönlülük”, “model ülke” kavramlarıyla da yakından ilişkilidir. İki kutuplu sistemin hâkim olduğu bir dönemde, bloklara dahil olan ülkelerde çok yönlü politikaların izlenmesinin zorluğu ortada iken; Türkiye, müttefiki ABD'yi daha iyi tanıma fırsatı bulmuş, 1964 yılından itibaren Kıbrıs'taki gelişmeler yüzünden dış politikasında kısmi değişimlere yönelmek durumunda kalmıştır. Türkiye, dış politikasının temel ilkelerinden biri olan Batıcılığı değiştirmeden, ancak onu tamamlayıcı minvalde, “önceden tanıdık bir sima” olan İslam ülkelerine eğilim göstermiştir. Yumuşak güç unsuru olarak değerlendirdiği öğeleri öne çıkararak, kültürel ve tarihsel derinliğin, dini beraberliğin etkisi ile İslam dünyası ile ilişkilerini geliştirebileceğini düşünmüştür. Bir "B" planını devreye sokarak, uluslararası arenada "yalnız kalmadan", dış politikasına zenginlik kazandırmıştır. Ancak Türkiye ile İslam dünyası arasında uzun vadeli bir çıkar birliği sağlanamamış, iki taraf arasında karşılıklı bağımlılık yaratılamamıştır. Bunun temel nedenini, İslam dünyasının kendi içinde birlik ve beraberlik gösterememesi teşkil etmiştir. 1970'lerde İslam dünyası ile iş birliğine özel önem veren MSP'nin Müslüman ülkelerle yakınlaşmayı içeren politikalarına Parlamentodan ve medyadan ciddi tepkiler gelmiş; bir "İslam topluluğu" kurma fikrinin ve “eskiyi yeniden diriltmenin” gerçekçilikten uzak olduğu vurgulanmıştır. "Tarihi düşlerden" kurtularak, hayalciliğin ve maceracılığın bir tarafa bırakılması, laik çizgiden ayrılmadan politikalar takip edilmesi gerektiğine işaret edilmiş; dinin, dış politikayı belirleyen etkenlerden biri olmadığının altı çizilmiştir (Gülbay, 2019: 186-188).

Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte Neo-Osmanlılık, bu ideolojinin doğması için son derece uygun bir uluslararası konjonktürde tekrar hayat bulmuştur (Akdeniz, 2014: 208-210). Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO üyeliği devam eden Türkiye'nin en önemli stratejik ortağı yine ABD olmuştur. Ancak Türkiye'nin, SSCB'nin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan yeni devletlerle ilişkilerini geliştirmesi ve bu bölgelerdeki boşluğu doldurma yönündeki gayretleri başarılı olmamıştır. Türk soydaşların olduğu bölgeler ilgi

odağı olsa da, ekonomik gücün yetersizliği ve koalisyon hükümetlerinin yerinde politikalar üretememesi, istenilen sonucun alınamamasına neden olmuştur. "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk dünyası" sloganıyla hareket eden Türkiye, başta ekonomik nedenler olmak üzere, siyasal ve teknik alt yapı yetersizlikleri nedeniyle arzu ettiği sonucu alamamıştır. Ancak dikkat çekici olan husus, Türkiye'nin iki kutuplu sistemde takip ettiği tek merkezli ve tek yönlü politika, yeni dönemde sorgulanmaya başlanmıştır (Gökçay, 2012: 78-80).

2002 yılında tek başına iktidar olan AK Parti, Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumun önemine dikkat çekmiş; Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Türkiye'nin jeopolitik konuma yaklaşımda bir değişime gitmesi gerektiğini belirtmiştir. Davutoğlu, sınırları koruma dürtüsünün, bundan böyle statükoyu koruma stratejisini yönlendirmemesi ve bu stratejinin bir aracı olmaması gerektiğinin altını çizmiş; jeopolitik konumun, adım adım dünyaya açılmanın, bölgesel etkinliği küresel etkinliğe dönüştürmenin aracı olarak algılanmasının lüzumunu ifade etmiştir. Davutoğlu'na göre, sınırların esas alındığı bir yerel etkinlik anlayışının terk edilerek, kıtasal ve küresel etkinliğe yönelmenin birincil koşulu, jeopolitiğin uluslararası ekonomik, siyasal ve güvenlik ilişkilerinde dinamik bir şekilde kullanılmasına bağlıdır (Davutoğlu, 2004: 117).

Son zamanlarda TDP'da Yeni Osmanlıcılık anlayışıyla birlikte "eksen kayması" tartışmaları da gündem konusu olmuştur. 2010'da başlayan Arap Baharı sürecinde, Türkiye'nin "model ülke" olduğu tartışmalarının yapılması, Yeni Osmanlıcılık anlayışının etkisini artıran bir ortamın oluşmasına vesile olmuştur (Yerlikaya, 2020). AK Parti'nin dış politikasını yönlendiren Yeni Osmanlıcılık hedefi, ABD Başkanı Donald Trump'ın Suriye'den askerlerini çekme kararı sonrasında yeniden gündeme gelmiştir. Suriye'ye özgürlük getireceğini ifade eden Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan mevcut durumu şu şekilde yorumlamıştır:

"Özgürlük mücadelesi yürüten toplumlar, Türkiye'nin yedi düvele yönelik mücadelesinden aldıkları feyzle cesaretlerini katlamıştır. Suriye'deki Arapların huzurunu ve Kürtlerin sorununu kendi meselemiz olarak görüyoruz. Şu anda Suriye'de niye varız? Oradaki Arap ve Kürt kardeşlerimizin özgürlüğünü geri vermek için"
(Birgün, 2018)

Öte yandan, bahse konu süreç içerisinde Türkiye, Suriye ve Mısır'la (eski Osmanlı bakiyesi konumunda olan iki devletle) ilişkilerini koparmış, bu durum özellikle Doğu Akdeniz'de kendisini yalnızlığa itmiştir. Yaşanan gelişmelere hamle yapmakta geç kalınmış, 2020'de Yunanistan ile Mısır'ın Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) anlaşması imzalamalarına seyirci kalınmıştır (Kısacık ve Gülbay, 2022: 452).

Yukarıda belirtilen hususları tamamlayıcı mahiyette, AK Parti döneminde bir değişim/dönüşüm yaşandığı, TDP'nin geleneksel "Batıcı" ve "Statükocu" ekseninden kaydığı tartışmaları yapılmaktadır. Halbuki Türkiye'nin Batı'yı yok sayarak, ABD,

NATO ve Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerini sona erdirmesi ve bilahare yönünü Doğu'ya, Ortadoğu'ya veya Orta Asya'ya çevirmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Tam tersine, Batı ile yürütülen ilişkilere ilave olarak, başka alanlarda da ilişkilerin geliştirilmesinin, "çok yönlü dış politika" şeklinde değerlendirilmesi daha akla yatkındır (Gökçay, 2012: 118-123). Bu bağlamda, bölgesel bir aktör olarak Türkiye, Osmanlı zamanından kalan toprakları "gönül coğrafyası" olarak tanımlamış, buradaki devletlerle daha sıcak ilişkiler kurarak dış politikasında çeşitlilik ve çok yönlülük yaratmak istemiştir (Yerlikaya, 2020). Bununla birlikte TDP'da tam bağımsızlık ilkesi, ulusal çıkarlar, dış politikanın dinamik yapısı göz önünde bulundurulduğunda, "alternatiflilik" kavramı yerine; "çok boyutluluk", "çok yönlülük" veya "tamamlayıcılık" kavramlarının kullanılması daha gerçekçi bir yaklaşımı ifade etmektedir (Gülbay, 2019: 186-188).

Yeni Osmanlıcılığa Destek Verenlerin / Karşı Olanların Tezleri

Tarihsel ve kültürel derinliği önemli bir potansiyel olarak gören, bunun fırsata çevrilmesini ve politika konusu olmasını isteyerek Yeni Osmanlılık eğilimini destekleyenler olduğu gibi; bu duygusal eğilimin hayata geçirilmesinin gereksiz ve imkânsız olduğunu savunanlar da olmuştur. "Bu düşüncüyü savunanların Türkiye'yi olduğundan daha üstün görmeleri, mevcut ortamı hayalci bir bakış açısıyla algılamaları", eleştirenlerin öne sürdüğü temel argümanlardan biri haline gelmiştir. Bu başlık altında düşüncüyü destekleyenlerin ve eleştiri getirenlerin ileri sürdükleri hususlar yer almaktadır.

Türkiye, 1950 Kore Savaşı'nda sert gücünü kullanarak uluslararası barışa katkı sağlarken, Soğuk Savaş sonrasında da hızla değişen uluslararası ortamda barışı koruma faaliyetlerinin içinde yer almıştır. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde, güvenlik, tehdit, sert güç, yumuşak güç gibi kavramların sınırları öngörülemez bir hal almıştır. Türkiye, etnik, dini, kültürel, sadece coğrafyadan kaynaklanan sebeplerle, 1992-1994 yılları arasında Balkanlar'da, müteakiben Somali'de, Afganistan'da, hem sert gücünü hem de yumuşak gücünü devreye sokarak sorunların çözümüne yardımcı olmaya çalışmıştır. Bununla birlikte, adı geçen barışı sağlama, destekleme ve sürdürme faaliyetlerine Türkiye'nin müdahil olması, müdahil olan diğer unsurların - uluslararası güçlerin- karşılaşacağı güçleri ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle, sahip olduğu kültürel payda sayesinde bölgedeki operasyon ve görev gücü ekiplerinde Türkiye tercih edilmiştir. Türkiye'nin jeostratejik bir coğrafyada bulunması, doğu ve batıyı uzlaştıracak yeteneklere ve araçlara sahip olması, sert ve yumuşak gücünü kullanabilme potansiyeli, uluslararası barış için Türkiye'nin katma değerini artırmaktadır (Bekar, 2019: 198-200).

Yeni Osmanlıcılığı savunan bir başka grup ise bu akımın TDP'da önemli ve pozitif değişimlere yol açtığına vurgu yapmaktadırlar. Keza birçok yabancı dergi ve gazetede Türkiye, işbirliği ve arabuluculuğu aranan bir aktör haline gelmiştir. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" gibi bir kısır bir anlayıştan, çevresindeki olaylara müdahil olmak isteyen, proaktif, sorunlu devletler arasında arabulucu olabilen bir dış politika anlayışına yönelmiştir. TDP'da, askeri araç ve söylemlerin ötesinde, sivil ve diplomatik araçlarla

hareket eden bir "yumuşak güç" unsuru ön plana çıkmıştır. Türkiye'de ilk defa dış politika, "iç politikayı çeken" bir hal almıştır. Tüm bunlar TDP'nin dış dinamiklerden takdir görmesine ve prestijli bir konum kazanmasına vesile olmuştur (Yenigün, 2010: 26-30).

AK Parti, "*tarihi ve kültürel mirası*" kullanarak dış politikada ön plana çıkardığı Yeni Osmanlılık anlayışını, Osmanlı mirasına dayandırmıştır. Bu anlayışa göre Türkiye'nin Osmanlı Devleti zamanından kalan bölgelerde "*sorumluluğu*" ve çıkarları vardır. Bu sorumluluk, AK Parti tarafından izlenen dış politikanın meşru karşılanmasını kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda Türkiye, bölgesel güç olmasını Yeni Osmanlılık yönelimini kullanarak perçinleme fırsatına sahip olmuştur. Sonuç olarak Yeni Osmanlılık, AK Parti'nin ve Davutoğlu'nun dış siyaset anlayışını simgeleyen bir anlayışı temsil etmiştir (Cavlan, 2010: 152-153).

Öte yandan Yeni Osmanlılık anlayışına kimi çevreler negatif bir şekilde yaklaşmışlardır. Söyleme tepki gösterenler, Türkiye'nin "yayılmacı" ve "emperyalist" olduğunu öne sürmüştür. Turgut Özal ile başlayan dışa açılma anlayışıyla ortaya çıkmış, AK Parti'nin iktidara gelmesiyle bu partiyi etiketleyen negatif bir ifadeye dönüşmüştür (Yerlikaya, 2020). Yeni Osmanlılığa ilk olumsuz bakış açısı, eski Osmanlı coğrafyasındaki bazı devletlerden gelmiştir. Buna göre, 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin hükümlerinde bulunan devletler, kuruluş ve bağımsızlıklarını kazanma aşamasında, milliyetçilik akımından etkilenmişler ve "Osmanlı düşmanlığı" ile yoğrulmuşlardır. TDP'da Yeni Osmanlılığın gündeme gelmesi, bu devletleri, Türkiye ile yeniden hükmedici ilişkilere girilebileceği endişesine sevk etmiştir. Diğer bir husus, bu fikrin Türkiye'de değil, "dışarıda" üretildiği, Türkiye ve bölge ülkelerine servis edildiğidir. Bu düşünce, CIA'nin gölge kuruluşu olan Starfor'un başkanı George Friedman tarafından 2009 yılının Mart ayında yayınlanan raporda öne çıkmıştır. Rapor, "Türkiye'nin Avrupa Birliği hedefinden vazgeçerek, 2012'den itibaren her manada çok güçleneceğini, 2023'de bölgenin tek gücü olacağını, 2040'da eski Osmanlı topraklarında söz sahibi olacağını ve bölge devletlerine valiler atayacağını, sonunda da hilafeti gündeme getirerek tüm İslam dünyasının lideri olacağını" iddia etmektedir. Bunların dışında, kimilerine göre Yeni Osmanlılık anlayışı, Türkiye'yi "taşeroncu" olma ithamıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Buna göre, "Türkiye, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesinin bölgedeki piyonu ve işbirlikçisi rolünü oynamaktadır. ABD Ortadoğu'yu bir bölgesel güçle yönetmek istemektedir ve bölgesel güç olan Türkiye bu iş için en ideal aktördür." Bir diğer eleştiri, Türkiye'nin "teslimiyetçi" bir dış politika izlediğidir. Bazı çevreler, "ABD ve AB'nin Balkanlar ve Ortadoğu'da Türkiye'yi kullandığı ve Türkiye'nin kendisine biçilen görevleri yerine getirdiği"ni iddia etmektedir. Son olarak Yeni Osmanlılık kimi çevreler tarafından iç politika malzemesi olarak kullanılmaktadır. Bu konuda eleştiri getirenler, Yeni Osmanlılık eğilimini destekleyenlere, "ikinci cumhuriyetçi, Prens Sabahattin ve El-Ahrar Fırkaları" yakıştırmalarını yapmaktadırlar. Eleştirilerde bulunanlar, değişim karşıtlığı, statükoyu koruma ve statik bir dış politika takip etme gibi tutum ve kavramlara önem vermektedir (Yenigün, 2010: 26-30).

Yeni Osmanlılık akımına getirilen eleştirilerden bir başkası, siyasal yelpazenin solundan gelmiştir. Sol bakış açısıyla Yeni Osmanlılık, bölgesel güç olma ideolojisidir. Sadece iç pazarın sömürüsüne kanaat etmeyen tekelci burjuvazinin, dahil olunacak ülkelerdeki paylaşım kavgasından olası payları alma heveslerinin bir ürünüdür. Bu konuda yapılan eleştirilere göre, hegemonya inşası amacı taşıyan bu düşünce, ilk olarak Süleyman Demirel tarafından “*Adriyatik’ten Çin Seddi’ne kadar*” ifadesiyle dile getirilmiştir. Turgut Özal, bu hedefi I. Körfez Savaşı'nın başlamasıyla birlikte, “*bir koyup üç almak*” şeklinde ifade etmiştir. 2001 yılında ikiz kulelere gerçekleştirilen, ABD tarihinin en kanlı terör eylemlerin sonrasında AK Parti, İslam coğrafyasında bölgesel güç olma hedefini öne almıştır. Ancak bu hedefin uygulanabilirliği, emperyalizme bağımlılık ilişkisinin verdiği müsaadenin sınırına bağlı olmuştur. Yeni Osmanlılık kavramını ön planda tutmasına karşın Suriye’de istediği başarıyı elde edemeyen AK Parti hükümeti, Yeni Osmanlılığın bu defa Libya’da başarılı bir örnek olması için çaba harcamıştır (Taş, 2020).

Yeni Osmanlılığa bir başka eleştiri Öymen’den gelmiştir. Öymen’in iddiasına göre, Neo-Osmanlılık düşüncesine radikal bir şekilde destekleyen bazı kesimler, ulusal bayramlara karşı bir tavır içindedirler. 30 Ağustos 2021’deki isteksiz bir biçimde ve zoraki olarak gerçekleştirilen kutlama buna bir örnek teşkil etmektedir. Ulus bilinci yerine ümmet bilincine sahip olanlar, vatandaşlık yerine padişaha kulluk etmeyi ön planda tutmaktadırlar. Böylesine önemli günlerde Mustafa Kemal Atatürk’ü anmayan ve bu bayramlarda temsil edilen değerlere karşı olanlar, Osmanoğulları ailesinin adını taşıyan bir devleti 21. yüzyılda yaşatmayı, gücünü halktan değil, ailesinden alan padişahlığı diriltmeyi ve hatta varlığına karşı oldukları Türkiye Cumhuriyeti’ni yıkmayı hedeflemektedirler (Öymen, 2021).

Bir diğer olumsuz değerlendirme, AK Parti döneminde iç ve dış kamuoyunda Türkiye'nin prestijinin arttığına yönelik genel ve sözde bir algıyla ilgilidir. Recep Tayyip Erdoğan'ın 2009 yılında Davos'ta "one minute" çıkışı bunun örneklerinden biridir. Oysa, özellikle Ortadoğu coğrafyasında hayranlık uyandıran bu anlayış, yumuşak güç hanesine yazılabilecek bir artı gibi görünse de; "kültür", politik faaliyetler sonucu oluşan "siyasi değerler", iş birliğinden uzak, evrensel içerikli bir anlayıştan yoksun bir şekilde üretilen dış politika gibi öğelerdeki tutarsızlıklar, çağdaşlaşmayı yakalamış ve gelişmiş Batı nezdinde Türkiye'nin itibarını kısmen sarsmış, yumuşak gücünü aşındırmıştır.

Öte yandan "Osmanlı misyonu" yabancı basında da yer bulmuş; Financial Times gazetesinde yayımlanan Delphine Strauss imzalı kapsamlı bir analizde yeni açılım, “*Türkiye'nin yıllarca yüzünü Batı'ya çevirmesinin ardından, bir zamanlar sultanlarınca yönetilen topraklarla yeniden bütünleşmesi*” şeklinde yorumlanmıştır. Buna göre, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yönetiminde TDP, Müslüman dünyasında liderlik rolü üstlenmeye yönelik bir arayış içerisinde. Yapılan çözümlemede bu arayışın, Türkiye'nin kapasitesini zorlama ve “*boyunu aşma*” riski taşıdığı değerlendirilmesinde bulunulmuştur (BBC News Türkçe, 2009).

Bu arada, Yeni Osmanlılığa doğrudan olmasa da, Türk-İslam Sentezine karşı görüşler de ileri sürülmüştür. Sentezi eleştirenler, "Batı ilim ve teknolojisi ile Batı kültürünün birbirinden ayrı değerlendirilemeyeceği" düşüncesini önermişlerdir. Eleştiri getirenlere göre, çağdaşlaşma ile yeni bir "tüm kültürleşme, batılılaşma" sürecine girmek kaçınılmazdır. Bir diğer eleştiri, kültürün sürekli bir değişim içinde olduğunu, ancak din dogmalarının değişmeyeceğini ileri sürmektedir. Bilimde, özgür bir biçimde sorgulama ve düşünme hakim iken; din bir iman ve inanç öğretisi olup, ilahi emirleri sorgulamaz. "Din, milli kültürün ana ögesidir" görüşünü savunan ve milliyetçiliği esas alan Sentezciler, adeta "milli bir dini" veya "milli İslamiyeti" söz konusu etmektedirler. Genellikle hümanizm taraftarı, sol görüşlü olan eleştircilere göre, çağdaş bir millet/ulus kavramı, laik devlet kavramıyla iç içedir. Bir ulusun kültürü, din ögesini değil, bir değişim süreci sonunda ortaya çıkan bir kültürü yansıtmaktadır.² Aynı zamanda, "kültür planlaması" adı altında hareket eden ve devlet kurumlarını bu doğrultuda araç olarak kullanan sentezciler, totaliter bir devlet özlemi içindedirler. Eleştirenlere göre, İslam dini evrensel olduğundan, "Arap İslamı", "Hint İslamı", "Türk İslamı" ifadeleri yanlıştır. Toplumların, ülkelere, zamana göre değişen, kendilerine has yaşam tarzları, örf ve adet ve gelenekleri vardır (İnalçık, 2007: 97-105).

Yukarıda açıklanan destekleyici ve eleştirel görüşlerle beraber, Yeni Osmanlılık eğilimi daha objektif /iyimser bir bakış açısıyla şu şekilde değerlendirilebilir: Neo-Osmanlılık, iyi tanımlanmış ve katı bir ideoloji değildir. Daha ziyade bir dünya görüşünü, dış politikada birlikte hareket etme motivasyonunu ifade eden bir kavramdır. İçeriğinde, yeni bir Osmanlı Devleti kurma, aynı bayrak altında farklı ülkeleri kendine bağlama, devletlerin sınırlarını değiştirme, irredantist bir politika izleme, sınırlarını genişletme gibi düşünceler barındırmamaktadır. Osmanlı geçmişi ile içeride ve dışarıda barışmayı, uluslararası meselelerde, çoğunluğu Müslüman olan coğrafyalarda ortak hareket etme zemini hazırlamayı amaçlamaktadır. Mikro-politik alanda bir gündelik hayat pratiği olan Neo-Osmanlılığın, ortak kültürel ve dini arka planın da etkisiyle, işbirliği ve koordinasyon sağlama yönünde kullanılması, toplumları (örneğin Ortadoğu toplumlarını) birlikte hareket etmeye yöneltebilir. Böylelikle Neo-Osmanlılık pratiği, barışın da tesis edilmesine katkıda bulunmuş olur (Osmanbaşoğlu, 2018: 11-15).

Sonuç

Kuruluş ve yükseliş dönemlerinde pek çok başarıya imza atan Osmanlı Devleti, duraklama ve gerileme dönemlerinde kendine özgü sosyo-ekonomik sistemi ve siyasal

² İnalçık'a göre (2007, s. 94-97), Türk halkı için dini kurallar, sadece bir dini ödev niteliği taşımamaktadır. Dini kurallar, aynı zamanda sosyal yaşam kuralı haline dönüşmüştür. Türkiye'de hızla yayılan evliya törenleri, Osmanlı'ya dönüşümün bir belirtisidir. Bu törenler, on binlerce kişinin katıldığı büyük dini toplumsal törenlere dönüşmüştür. Türkiye'de pek çok kasaba ve köyün, Osmanlı tarihindeki kahramanların adını almak için çaba gösterdikleri göz önünde bulundurulursa, Osmanlı romantizminin kat ettiği mesafe daha iyi anlaşılabilir. Bununla birlikte, Türk insanı Atatürk'ü nasıl milli benliğinin bir parçası olarak değerlendirdiyorsa, bir dünya devleti olan Osmanlı'yı, Yunus Emre'yi, Fuzuli'yi de kendi tarihinin, milli bilincinin bir parçası olarak görmektedir. Bunları, bir kültür devamlılığı olarak değerlendirmek gerekir.

yapısı nedeniyle Avrupa'da yaşanan siyasal ve sosyo-ekonomik dönüşüm sürecinin dışında kalmış, 1922 yılında saltanatın kaldırılması ile yıkılmış ve tarihe intikal etmiştir. Son dönemde tahta çıkan padişahların ve modernleşme taraftarı aydınların kötü gidişata çözüm yolu bulma çabaları, kaçınılmaz sona engel olamamıştır.

Tamamen yeni bir isim ve rejimle ortaya çıkan ve bir kopuş yaşayan Türkiye Cumhuriyeti, ömrünü tamamlayan Osmanlı Devleti'nden sonra kurulmuş bir Türk devletidir. Bu haliyle, kendisinden önceki diğer Türk devletlerinin olduğu gibi, son devlet olan Osmanlı Devleti'nin de kültür mirasına sahip çıkması, bahse konu bölgelerle ilgilenmesi, buradaki gelişmelere kayıtsız kalmaması, Türkiye'nin çıkarları ve tarihsel sorumluluğu gereğidir.

Ancak Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu topraklarda dilini ne kadar etkin kılabilirdiği, burada yaşayan halkı ne kadar eğitebildiği, bilgi ve kültürüyle bölge insanını ne kadar kendisine çekebildiği ve ihya edebildiği tartışmaya açık bir konudur. Aynı şekilde, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarih sahnesinde yer aldığı bir süreçte, Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu coğrafyalarda hâlihazırda egemenliğini sürdüren devletlerin, Türkiye'nin "tarihiyle barışarak", "Yeni Osmanlılık" adı altında sert ve/veya yumuşak gücünü kullanmasına ne kadar olumlu yaklaşılabilecekleri bir başka tartışma götürür.

Bu bilgiler ışığında Yeni Osmanlılık, bakış açısına göre farklı anlamlar içeren bir politik söylem, bir eğilim veya katı olmayan bir ideolojidir. Ulusal Kurtuluş Savaşında gerek emperyalist güçlere gerekse onlarla birlikte hareket eden Osmanlı Devleti'nin Padişahı ve hükümetlerine karşı girişilen mücadelenin zaferle sonuçlanması sonrasında, 1923 yılında Lozan ile yeni bir isim adı altında tarih sahnesine çıkan Türkiye'nin, tarihi ve kültürel derinliğinin etkisiyle, yeterince sert ancak özellikle yumuşak gücünü kullanarak, eski Osmanlı coğrafyası üzerinde günümüz şartlarında egemenliğini sürdüren devletler üzerinde bir nevi hakimiyet kurmasını/ilişkilerini geliştirmesini ifade eden bir eğilimdir.

1980 sonrası küreselleşmenin ivme kazanması ve Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, "karşılıklı bağımlılık" terimiyle ifade edilen bir süreç başlamış, devletler arasında pek çok etkileşim kanalının sayısı artmış, bağlantı ve ilişkiler karmaşıklaşmıştır. Yeni Osmanlılık kavramı da -temelleri daha önceye dayanmakla birlikte- Batı karşıtı eksen kayması tartışmalarının yapıldığı, 1990 sonrası oluşan güç boşluğundan istifade edilmesi gerektiği düşüncesinin gündeme geldiği bir ortamda tekrar hayat bulmuştur.

Yeni Osmanlılık söylemi, Türkçülük ve İslam unsurlarının harmanlanması sonucu ortak bir ideoloji yaratmayı amaçlayan "Türk-İslam Sentezi" kavramı ile yakından ilişkilidir. Bu kapsamda, tarikatlara meşruluk sağlanması, devletin toplumsal yaşamdaki yerinin sınırlanması gerektiğini iç politikada tezler ileri sürerek savunan Türk-İslam Sentezçileri; dış politika bağlamında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve bir ulus devlet olarak uluslararası toplumun onurlu bir üyesi olarak yer almasının, tarih sahnesinden silinen Osmanlı İmparatorluğu'nun haşmetine adeta bir "ihanet" olduğunu, bu durumun aktif bir rol içeren Yeni Osmanlılık anlayışı ile aşılabileceğini ileri sürmüşlerdir. Genellikle

radikal sağa mahsus olan ve bölge ülkeleri üzerinde hamilik kurarak yayılmacı bir politika izlenmesini dile getiren bu duygusal eğilimin destekçileri, cumhuriyet döneminin kavram ve uygulamalarının yeniden sorgulanmasının zorunlu olduğunu, dünya ile entegrasyon sağlanması gerektiğini, Yeni Osmanlılık ideolojisinin Türk insanının özgüvenini artırdığını, Türkiye'nin süper güç olma yönünde ilerlediği düşüncelerini hayal etmişlerdir. Ayrıca teokratik bir devlet olarak nitelendirilebilen Osmanlı'dan, demokratik, çağdaş ve laik Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişle, bir ulusal kimlik krizi yaşanmakta olduğunu iddia edenler, bu söylemin destekçisi ve takipçisi olmuşlardır. Bu haliyle iç politikayla yakından ilgili olan Yeni Osmanlılık eğilimi, Türkiye'de siyasal yelpazenin sağında yer alan kimi partilerin, "Yeni Osmanlılık" adı altında ileri sürdükleri bir ideolojidir. Diğer taraftan politik spektrumun solunda yer alan partilerin, Batı yanlısı bir politika takip edilmesine ilave olarak; diğer aktör/coğrafyalarla ilişkilerini geliştirmesini, "çok yönlülük", "çok taraflılık", "çok boyutluluk" kavramlarıyla açıklamaya yatkın olduğunu söylemek mümkündür.

Çok boyutlu bir kavram olan Yeni Osmanlılık eğilimi, "statükoculuk", "güç", "yumuşak güç", "model ülke" ve "eksen kayması" gibi dış politikada oldukça yer eden kavramlarla da yakından ilişkilidir. Diğer yandan, ulusal ve uluslararası barış ve güvenliği sağlamaya yönelik dengelerin korunmasını hedefleyen ve TDP'nın temel ilkelerinden biri olan statükoculuk, "nostaljik stratejik derinlik" kavramı ile iç içe olan Yeni Osmanlılık söylemi ile sürekli bir "imtihan" içindedir.

Yeni Osmanlılık eğilimi, destekçileri tarafından iki farklı şekilde tasavvur edilmektedir. Bir yandan, İslam dininin arka planını oluşturduğu, kültürel ve tarihsel derinliğin de aktif rol oynadığı bir platformda, bir "Osmanlı Devletler Topluluğu" oluşturulması, irredantist bir politika takip edilmesi, sınırların değiştirilerek aynı bayrak altında farklı egemen ülkelerin kendine bağlanması hayal edilmektedir. Yeni Osmanlılığın daha mütevazı olan diğer bir yorumu, Osmanlı mirası alt yapısının kullanılarak bölge devletleri arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasını, birlikte hareket edilmesini; Davutoğlu'nun da ifade ettiği gibi, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilerek Türkiye'nin merkez bir ülke konumuna getirilmesini, bölgesel etkinlikten kıtasal ve hatta küresel etkinliğe terfi edilmesini kapsamaktadır. Ancak her iki durumda da söylemin, bazı kimlikler ve etnik yapılar üzerinde (örneğin Balkanlarda Ortodokslar üzerinde) kuşku yaratan yanı bulunmaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar doğrultusunda, güç/yumuşak güç, Yeni Osmanlılığın hayata geçirilmesinde kullanılmaya müsait tek araçtır. Osmanlı mirası topraklar üzerinde arabulucu/düzen kurucu politikalar takip edilmesi, ekonomik ve insani yardımların sağlanması, Türk yapımı filmlerin izlenmesi, TİKA, Türk Kızılay, İHH İnsani Yardım Vakfı gibi kuruluşların aktif faaliyetleri, Türkiye'nin yumuşak güç bağlamında yaptığı hamleleri oluşturmaktadır.

Diğer taraftan söylemin, Özal ve AK Parti dönemlerinde popülerliği artmıştır. Özal döneminde Yeni Osmanlılık anlayışı ile Türkiye'nin dışa açılması, ekonomik açıdan yakın çevresinde etkin olması hedeflenmiş; ancak resmi politikaya ve statükoculuğa bağlı olan kurumlar -özellikle Dışişleri Bakanlığı ve TSK- bu hamlelere karşı çıkmışlardır. Dışişleri Bakanı Davutoğlu döneminde ise eğilim, AK Parti'nin dış siyaset anlayışını simgelemiştir. ABD'nin Suriye'den çekilmesi sonrasında oluşan boşluktan yararlanmaya çalışan ve bir yer edinmeye çalışan Türkiye, orta büyüklükte devlet konumundan daha üst bir konuma terfi etmek istemiş, ancak bazı ittifakları zamanında kuramadığından dolayı bölgede yalnızlaşmıştır. Bu süreçte, kapasitesi ile beklentileri arasında bir boşluk oluşmuş, kapsamlı ve uzun vadeli politikalar izlenememiş, daha ziyade kendi içinde tutarsızlıklar içeren kararlar alınmıştır.

Devletlerin, geçmişlerini ve kültürel değerlerini reddetmeden; ancak geleceğe yönelik hamlelerini "geçmişte yaşamadan" alması, mevcut durumu kavrayarak, hayalperest politikalar üretmemesi, ilerici, çağdaş ve rasyonel davranışın isterlerindedir. Bu kapsamda, uzun süre "sessiz kalan" ve Soğuk Savaş sonrası tekrar popülerlik kazanan Yeni Osmanlılık, "öne değil, geriye doğru" bakan bir hevesin tezahürüdür. Aynı zamanda TDP'da kopuş ve süreklilik öğelerinin güncel çatışmasını da simgelemektedir. Dış politikada "kabağuna çekilmeme" ve/veya "ürkeklikten kurtulma" gibi düşünceler; Batıcılık ve Statükoculuk ilkelerinin akılcı bir şekilde uygulanması, bulunulan coğrafyada "yalnız kalınmaması", milli güç unsurlarının etkinliğinin artırılması koşullarının kimi zaman önüne geçmiştir. Ayrıca ABD'nin Ortadoğu politikasına hizmet ettiği iddia edilen bu anlayışın, AK Parti tarafından iç politikada seçim kazanmaya yönelik bir araç olarak kullanıldığını da belirtmek gerekir.

Diğer taraftan, yumuşak gücün etkin kullanılması halinde elde edilecek kazancın daha kalıcı ve uzun olacağı gerçeğinden hareketle, TİKA vb. gibi kuruluşlarla Türkiye dış görünürlüğünü artırma yönünde yerinde kararlar almakta olduğu görülmektedir. "Gücün sahası" boyutu bağlamında Yeni Osmanlılığın, bir zamanlar Osmanlı Devleti'ne ait coğrafyaların, halihazırda İslam dininin hakim olduğu ülkelerinde daha çok rağbet gördüğünü/göreceğini söylemek mümkündür. Türkiye'nin de tercihlerini daha çok bu yönde kullandığını/kullanacağını öngörmek zor değildir. Ancak Türkiye'de sol partilerin hakim olduğu/olacağı iktidar dönemlerinde, dış politikada "çok yönlülük" adı altında davranış kalıpları sergileneceğini; sağ partilerin iktidarı kontrol ettiği durumlarda "Yeni Osmanlılık" söyleminin öne çıkması olasılığının yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer yandan, "Yeni Osmanlılık" kavramının adlandırılması bağlamında; Türkiye Cumhuriyeti'nin halen varlığını sürdürmekte olduğu bir uluslararası arenada, varlığı sona eren bir devletin (Osmanlı Devleti), "yeni" olarak isimlendirilmesi, bazı şüphelerin doğmasına neden olmaktadır. Bu haliyle, TDP'da yumuşak gücün kullanılması, tarihsel sorumluluklar nedeniyle elzem olmakla birlikte; ebediyete intikal eden kavramlara atıf yapılmaksızın, güncel konseptlerin ön plana çıkarılması, mevcut kavram kargaşasını

ortadan kaldırabilir. Sonuç olarak Türkiye'nin, tarihine ve kültürel değerlerine sahip çıkarak, Batıcılık ve statükoculuk ilkelerinden sapma göstermeksizin, çok yönlü, barışçı, gerçekçi ve maceracılıktan uzak dış politika izlemesi, yayılcı ve emperyalist heveslerden sıyrılarak, enerjisini ilerici, ahlaki ve rasyonel düşüncelere vermesi, ulusal çıkarları gereğidir.

Kaynakça

- Ahmad, F. (2014). Modern Türkiye'nin Oluşumu, : Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Akdeniz, B. (2014). Sivil Toplum, Neo-Osmanlılık ve İHH., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu.
- Akşin, S. (2009). Kısa Türkiye Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ateş, T. (1991). Türk-İslam Sentezi. İçinde *Sunuş* (s. 9-12). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- BBC News Türkçe (2009, 24 Kasım). Yeni Osmanlılık, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2009/11/091124_ft_turkey
- Bekar, N. (2019). Güvenlik Kavramının Değişimi ve Türkiye'nin Barışı Koruma Faaliyetlerine Katkısı. *Avrasya Etüdüleri*. 25/56, s. 179-202.
- Berkes, N. (2009). Türkiye'de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Birgün (2018, 26 Aralık). Yeniden yeni Osmanlılık, <https://www.birgun.net/makale/yeniden-yeni-osmanlicilik-241412>
- Cavlan, T. (2010). Yeni Osmanlılık: Batıdan Kopuş mu?. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. (s. 126-156). 3/2.
- Çalış, Ş. (2001). Hayalet Bilimi ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Çavuş, T. (2012). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2/2 , s. 23-37.
- Çelikpala, M. (2007). Uluslararası İlişkiler-Giriş, Kavram ve Teoriler. İçinde *Güç* (s. 63-69). Ankara: Platin Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2004). Stratejik Derinlik. Küre Yayınları, İstanbul.
- Durgun, Ş. (2020). Türk Ulusal Kimliğinin Dönüşümü ve Yeni Osmanlılık, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (SSAD)*, 4/2 , s. 299-316.
- Goldstein, J. ve Pevehouse, J. (2017). Uluslararası İlişkiler. (H. Özdemir, Çev.), BB101 Yayınları, Ankara.

- Gökçay, K. (2012). *Statükoculuk'tan "Çok Yönlü Dış Politika'ya": "Komşularla Sıfır Sorun" Değerlendirmesi*, Selçuk Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Gülbay, A. (2019). Türk Dış Politikasında İslam Dünyasına Yönelişin İdeoloji ve Güç Dengesi Bağlamında Analizi. *Atatürk Yolu Dergisi*. 65, s. 159-192.
- Gülbay, A. (2022). Turkey and the Gulf War, 1991: Reactions to the Imposition of Adventurism in the Grand National Assembly of Turkey. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 18/36, s. 1035-1062.
- Güvenç, B., Şaylan, G., Tekeli, İ. ve Turan, Ş. (1991). *Türk-İslam Sentezi*, Sarmal Yayınevi, İstanbul.
- Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (2023, 06 Eylül). Eğitim Ders Notu, <https://ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II7.pdf>.
- Hacıbektaşoğlu, A. ve Kodaman, T. (2022). Uluslararası İlişkilerde Güç Olgusu: Sert ve Yumuşak Güç. *Hakkari Review*, (s. 95-122). 6(2). DOI: 10.31457/hr.1209682
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*. Mozaik Yayınları, İstanbul.
- İHH İnsani Yardım Vakfı. (2023, Temmuz 17). Tarihçe. <https://ihh.org.tr/tarihce>.
- İnalcık, H. (2007). *Atatürk ve Demokratik Türkiye*. Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Kamalı, H. (2018). Türk'ün Yüğü "Yeni Osmanlılık" mı Yeni Bir "Osmanlı Oryantalizmi" mi?. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5/4 , s. 33-47.
- Karpat, K. (2017). *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Osmanbaşoğlu, G. (2018). Ortadoğu'da Barışı Tesis Etmede Neo-Osmanlılık Bir Seçenek Olabilir Mi?. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 5/9, s. 1-15.
- Kılıçoğlu, G. ve Yılmaz, A.N. (2017). Bir Kamu Diplomasisi Kurumu Olarak TİKA'nın AK Parti Döneminde Kullanılması. *Türk Dünyası Araştırmaları*. 116/229, s. 171-182.
- Kısacık, S. ve Gülbay, A. (2022). 2000 Sonrası Türkiye ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki Güvenlik ve Enerji Politikalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. 130/257 , s. 435-470.
- Kongar, E. (2013). *21. Yüzyılda Türkiye*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Nye, Joseph S. (1990). *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power*. Basic Books , New York.
- Oran, B. (2009). *Türk Dış Politikası. İçinde TDP'nin Kuramsal Çerçevesi* (s. 20-54). İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt 1, 15. Baskı.

- Oran, B. (1996). Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 51/01, s. 353-370.
- Öymen, K. Ö. (2021, Eylül 6). *30 Ağustos ve Neo-Osmanlılık*. 14 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/orsan-k-oymen/30-agustos-ve-neo-osmanlilik-1866427> adresinden erişildi.
- Sol-Haber Merkezi (2009, 24 Kasım). *Yeni Osmanlıyız işte!*, <https://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/yeni-osmanliyiz-iste-haberi-20780>
- Şahin, Y. (2022). Dış Politika, Kimlik ve İç Politika İlişkisi: 2002-2016 Türkiye Örneği, *İdaelkent Dergisi*, 37/13 , s. 2248-2283.
- Taş, A. (2020, 14 Haziran). *Libya: Krizi aşmak, yeni Osmanlılığı diriltmek*, <https://www.birgun.net/makale/libya-krizi-asmak-yeni-osmanlilik-304536>
- TİKA (2023, 22 Haziran). *Tarihçe*, <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihce-222>
- Tokdoğan, N. (2018). *Yeni Osmanlılık Hınç, Nostalji, Narsisizm, İletişim Yayınları*, İstanbul.
- TÜRK KIZILAY (2023, 22 Haziran). *Uluslararası Yardımlar*, <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararasi-yardimlar>
- Uzgel, İ. (2018). Türk Dış Politikası. İçinde *Türk Dış Politikasında Yeni Osmanlılık kutusu* (s. 514). İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt II, 16. Baskı.
- Yenigün, C. (2010). Dış Politikada "Yeni Osmanlılık" Kime Yarar?. *Mostar Dergisi*. 60, s. 26-30.
- Yerlikaya, T. (2020, Aralık 4). *Türkiye karşıtlığının söylem repertuarı: Otoriterleşme ve 'Yeni Osmanlılık'*. 09 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-karsitliginin-soylem-repertuar-otoriterlesme-ve-yeni-osmanlilik/2065360> adresinden erişildi.
- Yunus Emre Enstitüsü (2023, 06 Eylül). *Kurumsal*, <https://yee.org.tr/tr/kurumsal/yunus-emre-enstitusu>